

Kovács Sándor Iván

Keresztury Dezső Szétbogozhatatlan című kötetéről

Nagy Iván híres lexikonja, a *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal* (1859) hat Keresztury-dinasztiát is számon tart: már a XVI. századtól népesítik a Felföldet, Erdélyt és a Dunántúlt. A zalai Kereszturyakról azt írja ez a becses könyv, hogy a „Keresztury család Zala vármegye nemessége sorában is említetik. Tán ehhez számítható szinérszeghi Keresztury József 1878-ben bécsi udvari agenes és Zala megyei táblabíró.”

*

Két Keresztury biztosan híressége lett Zalaegerszegnek. Az író és irodalomtudós Keresztury Dezső (Zalaegerszeg 1904. szeptember 6. – Budapest, 1996. április 30.) mindenekelőtt, és édesapja, Keresztury József, a keresett, sikeres ügyvéd, aki 1915 és 1918 között Zalaegerszeg polgármestere volt. Legendás helyállással igazgatta a várost a háborús időkben, aztán egy családi tragédia összeroppantotta. Ez a fia szerint „nem közönséges”, „rendkívül kötelességtudó”, „okos ember” 1918 őszén öngyilkos lett. Keresztury Dezső *Emlékezés apámra* című versében és Zrínyi-drámájában állít neki örök emléket (*Nehéz méltóság*).

Keresztury Dezső apjának minden tehetségét örökölte és kiteljesítette. Az elitképző budapesti Eötvös Kollégiumban tanult, a pesti és a bécsi egyetemre járt. 1928-ban szerzett magyar-német szakos tanári diplomát, és egy év múltán a berlini egyetem lektoraként, az ottani Magyar Intézet könyvtárosaként képezte magát tovább. Amikor küldetéséből visszatért, az Eötvös Kollégium tanára és a *Pester Lloyd* című német lap rovatvezetője lett. A Nemzeti Parasztpárt képviselőjeként 1945 - 47 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1948-ig egyszersmind az Eötvös Kollégium

izgatója volt. Pályáját megtörték az akkori idők. Csak 1973-ban lett levelező, majd 1982-ben rendes tag a Magyar Tudományos Akadémián. Egyetemi katedrát nem kapott, könyvtárakban robotolt, bizottságok, társaságok grémiumait dekorálta. 1985 -1992 között ő volt az 1911-ben alapított Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke. E sorok írója ettől kezdve fegyverhordozója, követője Keresztury Dezsőnek, akiben a legnemesebb eszményeket láthatta megtestesülni. Budapesten, Semmelweis utcai lakásában, kamaraerdei (kereszthegyi) kertjében és a Társaság rendezvényein (egyszer a szép Zalában is) emlékezetes találkozásaink voltak. Dezső és Mara asszony szíves vendéglátó volt; egy tea mellett vagy a malomkőasztalnál minden szavát tanításnak tekintették Praznovszky Mihállyal, s remegett a lábunk, ha valamelyik kéziratunkat elkezdte javítani. „Igésíts!” , használd bátrabban a szép magyar igéket – emlékszem egyik intelmére.

Könyvei 1960 óta forogtak kezemben, hiszen egykori tanítványának, Szauder Józsefnek lehettem a tanársegédje. Szauder professzor már akkortájt bemutatott neki egy keszthelyi konferencián, s én tanulnivalóim közé iktattam minden elérhető Keresztury-művet.

Keresztury Dezső legmagasabb szinten művelt műfaja az esszé és az esszéisztikus monográfia: az oldott, olvasmányos, művészi, élményi töltésű szakpróza. „E szép terem, amelyben most összegyülekeztünk, valaha Festetics György ebédlője volt” – emlékszem közvetlen hangütésére, amikor a keszthelyi kastélyban megszólalt. Gyönyörűséges a Zrínyi-esszéje is. Ennél szebben ezt senki sem írta le: „Zrínyi igazi, teljes személyi hitelű lírája kemény, szűkszavú férfibeszéd. A halál fenyegetésével a virtus fényét szembeszegező, a sors esélyeit nyílt szemmel vállaló újkori ember és a magyar végvári katona költészete ez: félelmetes erő és tömörség jellemzi.”

A Zrínyiek Zala megye főispánjai voltak, ezer szál fűzte őket ehhez a tájhoz. A szigetvári hős felesége is Zalában húzta meg magát, amikor a hatalmas Szolimán szultán vívta Sziget erősségét. Zrínyi Zalában ennél fogva eleven hagyomány: A kisgimnazista Keresztury Dezső is ebben a Zrínyi-igézetben nőtt fel, s meglelt férfiként drámát írt róla *Nehéz méltóság* címmel. Először 1977-ben jelent meg az *Új Írásban*, aztán ezt a Zrínyi-tragéd-

diát a Magyar Irodalomtörténeti Társaság *Csak tiszta forrásból* című sorozata I. köteteként is kiadta (1993). A kiadás utószóírója párhuzamot lát Keresztury Dezső apjának öngyilkossága és Zrínyi Miklós tragikus vadászbalesete között. Keresztury az édesapját és XVII. századi eszményképét írta bele a Nehéz méltóságba. A történelmet és a maga jelenét egyszerre átélni, összemontírozni képes író bravúrja ez; a személyesség, a líraiság mutatkozik benne. A Nehéz méltóság I. és II. része között szembetűnő hangvételbeli, nyelvi különbség észlelhető. A halálsejtelmekkel, a *jó halál (mors bona)* anticipációival és a rákészülés vallomásaival teli II. rész líraisága sok mindentől tevődik össze: a tárgyból, az apa - Zrínyi viszony átéléséből, a Zrínyitől vett intarziákból, a tragédia kifejelete felé haladás emelkedő érzelmegzaldagságából. Olyan költészet, olyan telített líraiság ez, ami az elégia magasába emeli a dikciót, ami a legszebb „késő-őszikék” színeit keveri ki ebből a változatos anyagból. A Nehéz méltóság Keresztury Dezsőnek nemcsak legművészebb „emlékirata”, szerintem legjobb „verse” is. Kis antológiát állíthatnák össze „versbetéteiből”:

„Érzed-e, Miklós, hogyan árad el
bennem a szomorúság. Szerelem fáradtsága után
öröm éledt meg bennem mindig: tiszta forrás.
Most csak úgy ámolygok. Jön az ősz, a jeges tél.
Te egyre távolodol. Szerettük együtt nézni a csillago-
kat.

Most te nézel le rám jeges messzeségből,
mint távoli csillag. Telhet-e öröm benne,
hogyan nekem is az jut csak, ami téged éltet,
vagy eléget: az örök vigyázás. Mivelhogy
hiába álmodom szépet: hogyha felébredek, vége van.
Kinek adjam oda szívesen szívemet? Talán jobb
volna elmennem, Miklós: de félek tégedet
itt hagynom egyedül. Nagyon is magadra maradnál.”

*

„Magam vagyok én táborban, tanácson, vadászva,
csatán; mint a halál torkában. De sehol egyedül.
Teltebb az én magányom, mint az örvendezők
zsivalyága, fényesebb, mint magukat parádés
pompában mutogatóké: Bennem a néma éj is
hangos s még szerelemben sem vagyok én veled
egyedül, mert mint a harang szól egyre a lelkiösmert.”

A feleség, Löbl Mária Zsófia és Zrínyi Miklós monológjából idéztem. „Mint harang szól egyre a lelkiösmert”... Ez a harang a Zrínyi-drámában, a Keresztury-esszében, az Arany János-monográfiában fenségesebben zúg, mint a Keresztury-líra verseiben. A költőnek alighanem Dunántúli hexameterek című vállalkozása a legismertebb. A XXIX részből álló hexameter-folyamban a latin Pannonia „fényszavú emléke” és folytonosságadata lüktet:

„Délről jött ez a próbált dallam, a Földközi-tenger
isteni végzetű népei élnek benne, teremő
ezredek álmodták: harc, otthon, rettenet, ünnepek...
Lágy pannon tájon szól most rokon emberi létről;
zengő mérték benn, ami tegnap kusza beszéd volt,
izzó szén, ami ellobogott, költészet a régen
sírba hanyatlottak megszépült sorsa, homokba
vésett kép, ami élve virágozott, mit csak e pár vers
őriz... Mélán szólnak hát mint holt szerelemnek
édes kinnal új életet adva a fényszavú emlék.”

Amikor a kilencvenedik Keresztury-születésnapra saját válogatásában, *Féktelen idő* címmel megjelentek versei (1994), ebben is első helyre került a Dunántúl hexameterek 26 lapra rúgó, szinte kiséposzterjedelmű szép, lírai szövege. Ez a ciklust ereje teljében, pályája delén, még 1954-ben írta. A Szézbogozhatatlan címmel a 100. születésnapra kiadott zalaegerszegi válogatás Keresztury szerelmes verseiből készült. Hetven év termését tekintti át 1925-től 1995-vel bezáróan.

Légy boldog e versek által, Olvasó!
Nem boncolgatom, nem „elemzem” egyiket sem,
mert ez a kötet nem a kutatóknak készült, hanem
az olvasókat szólítja meg. Olvassuk hát e verseket;
mindjárt a legelső, az *Új énekek énekét*:

„Nem hasonlítlak gyöngé gidához: felnőtt
asszonyként szeretlek; nem szépséged magasztalom:
attól vagy szép, hogy szemedben, arcodon
lélek sugárik, jóság, értelem; karcsúságod
nem Libanon cédrusára emlékeztet, nyúlánk
derekad, keskeny csípőd, formás kerek melled
forró, ha átjárja a kívánczó lángolás.
Nem fénylő napként jársz társaid közt,
s ha téged látok csak meg, nem azért hogy

a magam ős tűzét lovaljam eszeveszett
ujjongássá, magam kihúzza-fesztve...”

„Úgy illenék, hogy a hála fohász-igéivel
vegyelek körül, mert gyöngéd, szerető szívvel
úgy fődöd el aggságom gyöngeségeit, mintha
nem is volnának; félbénán ének látsz s úgy
ápolsz, látsz el, hogy észre sem vegyem, mint
a lágy alkonyi szél meleg lehelletét.

Úgy illenék, hogy dadogva, félszavakkal bár,
azt suttogjam el, amit csak látomástöredékek
idézhettek föl: egy fénylagút falán
fölizzik s ködbe merül gyermekkorom kedves,
magasztos jegenyese, de fölszakad a mélység.”

Akihez ez a szép vers szól, az igazán boldognak
mondhatja magát.

A zalaegerszegi születésnapjának alkalmából jelent meg a *Szétbogozhatatlan* című verskötet, amely a költő szerelmes verseit tartalmazza, a József Attila Városi Könyvtár kiadásában. A kötetet még Keresztury Dezső állította össze, s a versekhez Kass János készített illusztrációkat. Ugyancsak ünnepi kiadvány az a CD melyen Keresztury Dezső mondja verseit, két hangfelvétellel pedig Gábor Miklós versmondását örökítette meg. Végül Király László megzenésített versciklusát hallhatjuk - összeállítás Keresztury Dezső költeményeiből - *Hazalátogatóban* címmel. A CD-t kiadóként a Keresztury Könyvtár Alapítvány jegyzi.

